

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatovna</i> MA'NAViy-AXLOQiy TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
---	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafiddinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOiy-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL I 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

09.00.00 – FALSAFA FANLARI - PHILOSOPHICAL SCIENCES**Received:** 10 October 2025**Accepted:** 25 October 2025**Published:** 2 November 2025*Article / Original Paper***SOCIAL AND GNOSEOLOGICAL FOUNDATIONS OF OPTIMISM AND PESSIMISM****Abilov U'rol Murodovich**

Doctor of Philosophy, Professor,

Department of Social Sciences, Tashkent Medical Academy

Abstract. This article analyzes the philosophical, gnoseological (epistemological), and social foundations of optimism and pessimism. Optimistic and pessimistic worldviews are considered fundamental categories that determine the individual's attitude towards the external world. From a philosophical standpoint, Gottfried Wilhelm Leibniz's optimistic view of this world as the "best of all possible worlds" is contrasted with Arthur Schopenhauer's pessimistic philosophy, which describes the world as built on eternal suffering and "will". Psychologically, the article analyzes Charles Carver and Michael Scheier's concept of dispositional optimism and Martin Seligman's explanatory style theory (where the optimist attributes negative events to external, unstable causes, and the pessimist attributes them to internal, stable causes). Based on a dialectical-materialistic approach, this research highlights the role of social factors such as national consciousness, culture, lifestyle, and the urbanization process in shaping social and individual optimism in the context of Uzbekistan.

Keywords: optimism, pessimism, gnoseology (epistemology), social foundations, worldview, explanatory style, dispositional optimism, national consciousness, culture, urbanization.

OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI**Abilov O'rol Murodovich**

Falsafa fanlari doktori, professor,

Toshkent tibbiyot akademiyasi Ijtimoiy fanlar kafedrası

Annotatsiya. Ushbu maqolada optimizm va pessimizmning falsafiy, gnoseologik va ijtimoiy asoslari tahlil qilinadi. Optimistik va pessimistik dunyoqarashlar insonning tashqi olamga bo'lgan munosabatini belgilovchi fundamental kategoriyalar sifatida ko'rib chiqiladi. Falsafiy nuqtai nazardan, Gotfrid Vilgelm Leybnisning "barcha mumkin bo'lgan dunyolarning eng yaxshisi" haqidagi optimistik qarashlari Artur Shopengauerning dunyoni doimiy azob va "iroda" asosiga qurilgan deb ta'riflovchi pessimistik falsafasiga qarshi qo'yiladi. Psixologik jihatdan, maqolada Charlz Karver va Maykl Shayerning dispozitsion optimizm konsepsiyasi hamda Martin Seligmanning izohlovchi uslub (optimist salbiy hodisalarni tashqi, beqaror sabablarga bog'laydi, pessimist esa ichki, barqaror sabablarga) nazariyasi tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqotda dialektik-materialistik yondashuv asosida O'zbekiston sharoitida milliy ong, madaniyat, hayot tarzi va urbanizatsiya jarayoni kabi ijtimoiy omillarning ijtimoiy va individual optimizmni shakllantirishdagi o'rni ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: optimizm, pessimizm, gnoseologiya, ijtimoiy asoslar, dunyoqarash, izohlovchi uslub, dispozitsion optimizm, milliy ong, madaniyat, urbanizatsiya.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N14>

Kirish. Optimizm va pessimizm — bu insonning tashqi olamga munosabatini va uning hayotiy faoliyatini belgilab beruvchi, falsafa, psixologiya va sotsiologiya fanlari kesishmasida

turuvchi fundamental ijtimoiy va gnoseologik kategoriyalardir. Ular nafaqat shaxsning individual xususiyati, balki jamiyatning kollektiv ongi va ruhiy holatini ham aks ettiradi.

Zamonaviy jamiyatda globallashuv, axborot oqimining tezlashuvi va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida shaxsning kelajakka bo'lgan ishonchi, muammolarni baholash usuli va hayotiy qiyinchiliklarga moslashish qobiliyati katta ahamiyat kasb etmoqda. Optimizmning ijobiy psixologik, ijtimoiy va hatto fizik salomatlikka ta'siri ko'plab tadqiqotlarda o'z isbotini topgan. Aksincha, pessimistik dunyoqarash qiyinchiliklarga duch kelganda tezroq taslim bo'lishga moyillikni, shuningdek, depressiya holatlarini keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, ushbu ikki tushunchaning ildizlarini, ularning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy va bilish (gnoseologik) mexanizmlarni tahlil qilish o'ta muhimdir.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — optimizm va pessimizmning falsafiy-gnoseologik asoslarini tahlil qilish, ularning shakllanishidagi ijtimoiy kontekstning, xususan, milliy ong, madaniyat va urbanizatsiya jarayonlarining rolini dialektik-materialistik yondashuv asosida ochib berishdan iborat.

Falsafiy jihatdan optimizm yaxshilikning yomonlikdan ustunligini asoslashga intilsa, pessimizm aksini ko'rsatadi. Bu kontrast Shopengauerning dunyoni azob-uqubatlar asosiga qurilgan deb hisoblovchi qarashlari[8. B. 89] va Leybnisning Ilohiyot (Teodise) nazariyasidagi dunyoni "eng yaxshisi" deb bilishida yaqqol namoyon bo'ladi[3. B. 267].

Psixologiyada optimizm va pessimizm, asosan, vaziyatni izohlash usuli sifatida talqin qilinadi, bu yerda Martin Seligmanning izohlovchi uslub nazariyasi (sabablarni ichki/tashqi, barqaror/beqaror, global/o'ziga xos deb izohlash) muhim o'rin tutadi[9. B. 143]. Ijtimoiy kontekstda esa optimizm va pessimizmning aniq mezonlari jamiyatdagi konsensus orqali belgilanadi.

Maqolada milliy psixologiya, milliy xarakter va milliy ongning madaniyat orqali hayot tarziga ta'sir etuvchi bog'lovchi bo'g'in sifatidagi o'rni ko'rsatiladi. O'zbekiston mustaqilligining umumiy axloqiy-etik muhitni yaxshilashdagi va ommaviy ongda optimistik yondashuvlarni mustahkamlashdagi roli alohida qayd etiladi.

Adabiyotlar tahlili. Gnoseologik nuqtai nazardan, optimizm va pessimistik dunyoqarashlar insonning tashqi olamga bo'lgan munosabatini xarakterlaydigan hodisalar sifatida ta'riflanadi. Falsafiy jihatdan, optimizm har qanday sharoitda ham yaxshilik yomonlikdan ustun turishini asoslashga intilsa, pessimistik nazariya aksini ko'rsatadi. Psixologik jihatdan, optimizm va pessimistik yondashuvlar vaziyatni izohlash uslubi sifatida ham tushuniladi: optimist salbiy hodisalarni tashqi, beqaror va o'ziga xos sabablarga bog'laydi, pessimist esa ularni ichki, barqaror va global sabablarga bog'laydi. Pessimistlar qiyinchiliklarga duch kelganda tezroq taslim bo'lishga moyil bo'lib, depressiyadan aziyat chekishadi.

Ijtimoiy kontekstda, ba'zi tadqiqotlar shaxsiy bilish qobiliyatlariga nisbatan pessimistik bo'lgan holda, ijtimoiy institutlarning ta'siriga nisbatan optimistik yondashuvni birlashtiradi. Jamiyatdagi konsensus esa realizm, optimizm va pessimistik tushunchalarni belgilash uchun mezon bo'lib xizmat qiladi. Optimistik va pessimistik yondashuvlarning ijtimoiy va gnoseologik ildizlari falsafa, sotsiologiya va psixologiya fanlarining kesishgan nuqtasida turadi. Optimistik va pessimistik dunyoqarashlar insonning tashqi olamga munosabatini xarakterlovchi asosiy gnoseologik kategoriyalar hisoblanadi.

Falsafiy qarashlar: Falsafiy nuqtai nazardan, optimizm va pessimistik nazariyalar "yaxshilik yomonlikdan ustun turadi" yoki aksincha, "yomonlik yaxshilikdan ustun turadi"

degan asosiy hukmlarni kritik tahlil qilishdan kelib chiqadi. Masalan, Arthur Schopenhauer pessimistik falsafaning yorqin vakili bo'lib, u dunyoni doimiy azob va maqsadga erishishning imkonsizligi bilan tavsiflangan "iroda" asosiga qurilgan deb biladi[8]. Aksincha, Gottfried Wilhelm Leibniz[3] kabi faylasuflar bu dunyoni "barcha mumkin bo'lgan dunyolarning eng yaxshisi" (Teodise nazariyasi) deb hisoblab, optimistik qarashlarga asos solgan. Bu falsafiy qarashlar optimizmning inson ongi va voqelikni bilish qobiliyatiga bo'lgan ishonch darajasini aks ettirishini ko'rsatadi.

Epistemologik optimistik: Ayrim zamonaviy epistemologik tadqiqotlar gnoseologik optimizm masalasini muhokama qiladi. Masalan, Michael McKenna[4. B. 32] tomonidan ilgari surilgan noideal so'rov epistemologiyasi individual bilish agentlariga nisbatan pessimistik bo'lgan holda, ijtimoiy institutlarning (masalan, hukumat yoki ommaviy axborot vositalari) bizning bilish hayotimizga ta'siriga nisbatan optimistik yondashuvni birlashtiradi. Bu ijtimoiy tuzilmalarning optimistik bilimga erishishdagi hal qiluvchi rolini ta'kidlaydi.

Psixologik va ijtimoiy tadqiqotlar optimizm va pessimistik yondashuvlarni shaxsiy xususiyatlar, kognitiv mexanizmlar va ijtimoiy munosabatlar prizmasidan o'rganadi. Kognitiv mexanizmlar: Charles Carver va Michael Scheier[7] tomonidan ishlab chiqilgan dispozitsion optimizm kontseptsiyasi eng ko'p o'rganilgan yo'nalishdir. Unga ko'ra, optimizm kelajakka umumiy, global ijobiy natija kutish tendensiyasi sifatida qaraladi. Martin Seligman[6] esa optimizm va pessimistik yondashuvlarni izohlovchi uslublar orqali tushuntiradi. Uning fikricha, optimist salbiy hodisalarni tashqi, beqaror va o'ziga xos sabablarga bog'lasa, pessimist ularni ichki, barqaror va global sabablarga bog'laydi.

Ijtimoiy konseptsiyalar: Weber, Vollmann va Renner[10] optimizmning ijtimoiy tushunchalarini o'rganib, optimistik, pessimistik va realistik odamlarga nisbatan laypersonlar (oddiy odamlar) tomonidan berilgan prototipik harakatlarni (fikrlar, hislar, maqsadlar, harakatlar) tahlil qilganlar. Bu tadqiqot ijtimoiy hukmlarning jamiyatning ushbu tushunchalarga bo'lgan kollektiv nuqtai nazarini aks ettirishini ko'rsatadi.

Metodologiya. Ushbu maqolada optimizm-pessimizmning ijtimoiy va gnoseologik asoslari tahlili uchun dialektik-materialistik yondashuvdan foydalaniladi. Bu yondashuv orqali milliy ong, milliy psixologiya, madaniyat va hayot tarzi kabi ijtimoiy hodisalarning o'zaro ta'siri hamda ularning ijtimoiy va individual optimizmni shakllantirishdagi rolini o'rganishga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, O'zbekistondagi oilaviy munosabatlar va urbanizatsiya jarayoni kabi empirik misollar orqali nazariy tushunchalarning amaliy namoyon bo'lishi tahlil qilinadi.

Muhokama va natijalar. Hayot tarzi shaxsdan tashqarida mavjud emas, ammo uni shaxsning o'zi yaratmaydi. Xuddi shunday, milliy ong va milliy psixologiya individual darajada namoyon bo'ladi, ammo ular millat darajasida shakllanadi. Shu sababli, har bir millatning hayot tarzidagi o'ziga xos jihatlarni tushunish uchun milliy ong va psixologiyani hisobga olmasdan bo'lmaydi. Biroq, bu xususiyatlar millatning har bir vakilining alohida faoliyati yoki ularning oddiy yig'indisi emas, balki jamiyatning milliy omillari, milliy munosabatlar — ijtimoiy munosabatlar tizimining bir qismi — milliy ong va milliy psixologiyaga ta'sir ko'rsatadigan o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi.

Milliy psixologiya, milliy xarakter, milliy ong madaniyatga ishlab chiqarish usulining ta'sirini vositalagan holda, madaniyat orqali hayot tarziga ta'sir ko'rsatuvchi bog'lovchi bo'g'inlar sifatida namoyon bo'ladi. Shunday qilib, insonparvar hayot tarzining umumiy

xususiyatlari eng yaqqol mehnat faoliyatida, jamoat-siyosiy faollikda namoyon bo'ladi. Ammo uning o'ziga xos xususiyatlari esa eng aniq madaniyat sohasida namoyon bo'ladi.

Faqat insonparvar jamiyatda madaniyat faoliyati nafaqat individ, balki butun millatlar va xalqlar tomonidan, umuminsoniy faoliyatning umumiy miqdoriga egalik qilish jarayonida, madaniy subyekt sifatida o'zini-o'zi ro'yobga chiqarish va o'zini-o'zi qayta ishlab chiqish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, ijtimoiy-sinfy va milliy farqlarni bir-biriga tenglashtirish mumkin emas, chunki bu millatlar va milliy madaniyatlar birligini inkor etishga olib keladi.

Millatlararo munosabatlarga har qanday zo'ravonlik aralashuvi, milliy o'ziga xosliklarni yakkalashga urinish milliy madaniyatning umumiy mohiyatini va uning har bir milliy tarkibiy qismini buzadi. Bu, shuningdek, ularga xos bo'lgan tushunchalar to'ri va insonning dunyoga munosabatini anglash va ifodalash vositasi sifatida destruktiv pessimistik kayfiyatlarni kiritadi.

Insonparvar madaniyatning muhim xususiyati — barcha millat va xalqlarning yangi jamiyat yaratishga, milliy madaniyatlarning eng qadrli jihatlari va an'analarini ochishga qaratilgan ijodiy energiyasini namoyon etishidir. Bu jarayonda milliy madaniyatning ulug'vor xususiyatlari va insoniyat uchun foydali jihatlari yanada keng namoyon bo'ladi.

Madaniy o'ziga xoslik va uning ahamiyati.

Madaniy o'ziga xoslik tarixning asosiy harakatlantiruvchi prinsiplaridan biriga aylanishi kerak. Uziga xoslik — bu patriarxallik yoki o'zini oqlamaydigan izolyatsiya emas, balki doimiy yangilanuvchi, jonli va o'ziga xos sintezdir. Shuningdek, o'ziga xoslik inson, guruhlar va millatlarning insonparvar rivojlanish yo'lidagi har tomonlama taraqqiyotining hal qiluvchi shartlaridan biri sifatida ko'proq ahamiyat kasb eta boshladi. U shuningdek, yorug' insonparvar ideallarga asoslangan jamoaviy iroda shakllantirish va rag'batlantirish imkonini yaratadi. Bu iroda intellektual va emotsional resurslarni safarbar etib, ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirish va konstruktiv moslashuv uchun qaratilgan faoliyatni kuchaytiradi.

Millatlar manfaatlarining umumiyliги butun xalqning sa'y-harakatlarini birlashtirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi, bu umumiy va milliy-o'ziga xos murakkab vazifalarni tezkor hal qilishga xizmat qiladi.

Milliy hayotda internatsionalizatsiya jarayoni.

Internatsionalizatsiya jarayoni milliy hayotning barcha elementlarini rivojlantirmaydi, balki unda eng zarur bo'lganini tanlab oladi. U milliy modellarni eng yaxshi internatsional yutuqlar bilan boyitadi, mavjud iqtisodiy va madaniy ko'nikmalarni modernizatsiya qiladi va ijtimoiy asoslangan ehtiyojlarni tasdiqlaydi.

Hozirgi jamiyatda insonlar faoliyatining obyektiv mazmuni ularning shaxsiy nazoratiga o'tadi va shu ma'noda ularning erkin ishiga aylanadi. Inson faoliyatining obyektiv mazmunini maqsadli tartibga solish ularning ehtiyojlari, manfaatlari va irodalariga muvofiq amalga oshiriladi. Bu ijtimoiy va individual optimizmning obyektiv asoslarini mustahkamlash va rivojlantirishga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Madaniy va bazis omillar.

Bunga erishish uchun bazis va mafkuraviy omillar majmuasi doimo faoliyat ko'rsatishi kerak. Chunki aynan shu omillar orqali inson o'z faoliyatining o'ziga xos kuchlarini ifodalash va rivojlantirish jarayoni ekanini chuqur tushunadi.

Shu munosabat bilan «optimizmni mustahkamlash va rivojlantirish jarayonining subyektiv omillari»ga alohida e'tibor qaratish zarur. Ular, ayniqsa, insonning shaxsiy va jamoaviy faoliyatida optimistik yondashuvlarni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Albatta, ushbu «subyektiv omillar» ham zamonaviy jamiyatda obyektiv determinatsiyaga ega. Ular tarixni inson tabiati doimiy o'zgarish jarayoniga aylantiradi. Bunday ijobiy yo'naltirilgan o'zgarishlarda madaniyatda jamlangan milliy-o'ziga xos insonparvar hayot tarzi komponentlari va ularning izchil, keng qamrovli yaqinlashuvi katta ahamiyatga ega. Bu jarayon optimistik yondashuvlarning yanada universallashtirishiga olib keladi.

O'zbek oilalaridagi o'ziga xos jihatlari.

O'zbekiston aholisi uchun xos bo'lgan oilaviy munosabatlarning o'ziga xos jihatlari hisobga olmaslik mumkin emas. Masalan, bir millatli o'zbek oilalariga nisbatan yuqori darajadagi oilaviy bog'lanish xos bo'lib, shuning uchun respublikada ajrimlar sobiq Ittifoq bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichga nisbatan 2,5 marta kamroq kuzatilgan. O'zbeklarda ajrim darajasining nisbatan past bo'lishi quyidagi sabablar bilan izohlanadi:

oilalarda ko'p farzandlilikning keng tarqalganligi;

oilani butun umrlik ittifoq sifatida ko'radigan qadriyatlar;

farzandlarni tug'ish va tarbiyalash uchun oila qurishga intilish;

ota-onalik rolining yuqori nufuzi.

Mahallachilik va uning ijobiy ta'siri.

O'zbek oilalarida nikoh mustahkamligiga ularning maishiy turmush tarziga xos bo'lgan boshqa progressiv an'analar ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, shahar va qishloqlarda «mahallachilik» deb ataladigan mustahkam hududiy-maishiy va ijtimoiy-psixologik jamoalar shakllanadi. Bu jamoalar kattalarning obro'-e'tiboriga tayanadi. Bunday jamoalar odamlarning kundalik hayotidagi xulq-atvorini nazorat qiladi, ijtimoiy ma'qullangan xatti-harakatlarni ma'naviy-psixologik sanksiyalar yordamida rag'batlantiradi.

Ajrimlar va ayolning yangi roli.

Shu bilan birga, O'zbekistonda ajrimlar soni oshib borayotgani kuzatilmoqda, bu ayolning oila va jamiyatdagi rolining o'zgarishi bilan bog'liq. Ayollar tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan ajrimlar ko'pincha shaxsiy avtonomiyaning o'sishini, motivatsion-emotsional sohadagi o'zgarishlarni ifoda etadi.

Bunday o'zgarishlar ikki jihat bilan bog'liq:

1. Jamiyat va ayol shaxsida optimistik mentalitetning o'sishi.

2. Bu jarayon keng tushunchadagi «optimizm», kognitiv modellar va ijtimoiy-madaniy normalarni kengaytirish va mustahkamlashga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Bu va shunga o'xshash jarayonlar shaxs psixikasi va faoliyatining optimistik yo'naltirilgan tuzilmalarini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ular ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishning umumiy jarayonlariga mos keladi.

O'zbek oilasining an'anaviy xususiyatlari va zamonaviy o'ziga xosliklari

An'anaviy o'zbek oilasi, odatda, ko'p sonli va jips bo'lib, asrlar davomida shunday mikroklimat yaratganki, u doimiy psixologik stresslardan, ishonchsizlik va xafagarchilikdan qochishga imkon bergan. Bu mikroklimat turli hayotiy sharoitlarga nisbatan nisbatan og'riqsiz moslashishni ta'minlab kelgan.

Hozirgi kunda ham O'zbekistonda kattalar, ayniqsa, yoshi ulg'ayganlar jismoniy va emotsional xavfsizlik muhitida yashaydi, jamiyatning boshqa a'zolari tomonidan hurmat

qilinadi va oilada ham, jamiyatda ham o'z ahamiyatini his etadi. Bu ularga, o'zbek milliy identifikatsiyasining qaysidir ma'noda qo'riqchilari sifatida, dunyoga nisbatan optimistik munosabatning samimiy targ'ibotchilari sifatida ishtirok etishga imkon beradi.

Katta oila va uning ta'siri.

Biroq, hozirgi kunda asosan qishloq muhitida keng tarqalgan katta oilani ham ideallashtirish mumkin emas. Keng oilaning kichik oilaga nisbatan barqarorligi va hayotga chidamliligi uning aholining nisbatan past harakatchanlik darajasida muhim rol o'ynashini ta'minlaydi. Bu holat ko'chish yoki yangi muhitga moslashish kabi jarayonlarni cheklaydi.

Mikromuhit va shaxs rivojlanishi.

Shu bilan birga, faqat birgina mikromuhitga umrbod bog'lanib qolish shaxsning rivojlanishini sekinlashtiradi, uning dunyoqarashi va umummadaniy ko'nikmalarini cheklaydi.

Bu shaxsning barcha yo'nalishlardagi dinamikasiga konformizm, an'anaviy yoki hatto inert normalarga ko'r-ko'rona ibodat qilish yo'nalishida to'siq bo'lishi mumkin. Bu holat optimistik fikrlar va his-tuyg'ularning deformatsiyasiga, hatto ularning shaxsning umumiy intellektual-emotsional dunyosidagi ulushining kamayishiga olib keladi.

Qishloq jamiyatidagi o'zgarishlar.

Albatta, qishloq jamiyatida axloq normalari va oilaviy munosabatlarning mazmunini belgilaydigan qadriyatlar sohasidagi o'zgarishlarni qayd etish kerak. Ayni vaqtda, bu o'zgarishlarning ijobiy va salbiy oqibatlarini inkor etmasdan o'rganish muhimdir. Bu oilaviy munosabatlarning yangi yo'nalishlari va jamiyatda optimistik fikrlash targ'ibotini shakllantirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Ayollarga nisbatan munosabat va o'tmishning ta'siri.

Shu bilan birga, ayollarga nisbatan munosabatda hali hamma ham o'tmish sarqitlaridan butunlay xalos bo'lgani yo'qligini inkor etib bo'lmaydi. Ayniqsa, an'anaviy qarashlar va mahalliy madaniy hududlardagi normalarning saqlanib qolishi ayollarning oila va jamiyatdagi rolini to'liq anglashga to'siq bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Bunday sarqitlar ayollarning shaxsiy mustaqilligi, ijtimoiy roli va huquqlari borasidagi cheklovlarida namoyon bo'ladi. Bu esa jamiyatda tenglik va insonparvar munosabatlarni rivojlantirish jarayonini sekinlashtirishi mumkin.

Zamonaviy tendensiyalar va transformatsiya.

Biroq, zamonaviy O'zbekistondagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar ayollarning ijtimoiy rolini kengaytirishga qaratilgani ko'zga tashlanmoqda. Hukumat darajasidagi sa'y-harakatlar, ta'lim imkoniyatlarining kengayishi va gender tenglik g'oyalarining targ'ib qilinishi ayollarga nisbatan munosabatni o'zgartirishda muhim rol o'ynaydi.

Bunday o'zgarishlar ayollarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi, shuningdek, ularning jamiyatdagi ta'sirini kuchaytiradi. Bu jarayon optimizmning ijtimoiy asoslarini mustahkamlashga va har bir shaxs uchun teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi.

Mulohazalar:

Ayollarga nisbatan munosabatdagi ana shu o'tmish sarqitlarini bartaraf etish inson huquqlarini ta'minlash, gender tenglikni mustahkamlash va jamiyatda insonparvarlik prinsiplarini ilgari surishdagi muhim qadamlardan biridir. Shu bilan birga, mazkur jarayon faqat institutsional o'zgarishlar bilan cheklanib qolmasdan, jamiyatning barcha qatlamlari ongidagi transformatsiyani talab qiladi.

Urbanizatsiya va ijtimoiy optimizm.

Shahar rivojlanish turi tabiatdan qiyosan katta emansipatsiyani (ozodlikni) ifoda etadi. Shuningdek, qishloq rivojlanish turi tabiat sharoitlariga “qat’iy” bog’liqlik bilan, ishchi va uning mehnat vositalari o’rtasida asrlar davomida “uyg’unlashish” holati bilan xarakterlanadi. U uzoq vaqt davomida arxaik iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy shakllarning ustunligi bilan ajralib turadi.

Shu sababli, shahar rivojlanish turi obyektiv ravishda individ uchun ham, jamiyat taraqqiyoti uchun ham nisbatan qulayroq sharoitlarni ta’minlaydi. Bu qonuniyatni aniqlab, shaharning qishloqni ham iqtisodiy, ham ma’naviy-ruhiy jihatdan yetaklashi haqida gapirish mumkin. Bu jarayon ideologik-psixologik konstruksiyalar, ijtimoiy va axloqiy regulatsiya mexanizmlari, etik qoidalar kabi sohalarga ham tegishli.

Urbanizatsiya va ijtimoiy optimizm shakllanishi.

Urbanizatsiya, ya’ni shahar va qishloq rivojlanishini integratsiya qilish jarayoni, ijtimoiy optimizmning yuksak — dialektik-materialistik — shakllarini ommaviylashtirish uchun muhim omil sifatida ko’riladi.

Mustaqillikning ahamiyati.

O’zbekistonning mustaqilligi va suverenitetga erishishi, shuningdek, ularning BMT, YeXHT va jahon hamjamiyati tomonidan tan olinishi mamlakatda umumiy axloqiy-etik muhitni yaxshilashda, ommaviy psixologiya va ongda optimistik yondashuvlarni mustahkamlashda katta rol o’ynadi.

Optimizmning mohiyati va unda umumiylik va o’ziga xoslik esa, ijtimoiy guruh yoki millatning qadriyatli yo’nalishlarida optimizmi shakllantirish va mustahkamlashda «umumiylik» va «o’ziga xoslik» kategoriyalari muhim ahamiyatga ega. Optimizmning «hayot tarzi» kategoriyasi bilan aloqasi juda ko’p qirrali va samaralidir — buni ham gnoseologik, ham metodologik, ham amaliy jihatdan ko’rish mumkin.

Tadqiqot natijalariga ko’ra, optimizmning ijtimoiy va gnoseologik asoslari bir qator muhim omillar bilan mustahkamlanadi:

- Ijtimoiy-gnoseologik mustahkamlash: Inson faoliyatining obyektiv mazmuni shaxsiy nazoratga o’tishi va ehtiyojlarga muvofiq maqsadli tartibga solinishi ijtimoiy va individual optimizmning obyektiv asoslarini rivojlantirishning asosiy omili hisoblanadi.
- Optimistik universalizatsiya: Madaniyatda jamlangan milliy-o’ziga xos insonparvar hayot tarzi komponentlari va ularning izchil yaqinlashuvi optimistik yondashuvlarning yanada universallashtirishiga olib keladi.
- Urbanizatsiya ta’siri: Shahar rivojlanish turi tabiatdan katta emansipatsiyani (ozodlikni) ifodalab, qishloqni iqtisodiy va ma’naviy-ruhiy jihatdan yetaklashi orqali, urbanizatsiya (integratsiya) jarayoni ijtimoiy optimizmning yuksak — dialektik-materialistik — shakllarini ommaviylashtirish uchun muhim omil sifatida ko’riladi.
- Mustaqillikning o’rni: O’zbekistonning mustaqilligi va suverenitetga erishishi mamlakatda umumiy axloqiy-etik muhitni yaxshilashda, ommaviy psixologiya va ongda optimistik yondashuvlarni mustahkamlashda katta rol o’ynagan.

Xulosa. Ushbu maqolada optimizm va pessimizmning ijtimoiy va gnoseologik asoslari dialektik-materialistik yondashuv asosida tahlil qilindi. Optimistik va pessimistik dunyoqarashlar insonning tashqi olamga munosabatini belgilovchi fundamental kategoriyalar sifatida ko’rib chiqildi.

Asosiy ilmiy xulosalar quyidagilardan iborat:

Optimistik va pessimistik nazariyalar falsafiy jihatdan dunyodagi yaxshilikning yomonlikdan ustunligi yoki aksini kritik tahlil qilishdan kelib chiqadi. Gotfrid Vilgelm Leybnisning dunyoni “barcha mumkin bo‘lgan dunyolarning eng yaxshisi” deb bilishidagi optimistik qarashlari, Artur Shopengauerning uni doimiy azob va “iroda” asosiga qurilgan deb ta’riflovchi pessimistik falsafasiga qarama-qarshi qo‘yiladi. Gnoseologik optimizm bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar individual bilishga nisbatan pessimistik bo‘lgan holda, ijtimoiy institutlarning (hukumat, OAV) bilish hayotimizga ta’siriga nisbatan optimistik yondashuvni birlashtiradi.

Psixologik jihatdan, optimizm va pessimistik yondashuvlar Charlz Karver va Maykl Shayerning dispozitsion optimizm (kelajakka ijobiy natija kutish) hamda Martin Seligmanning izohlovchi uslub nazariyasi orqali tushuntiriladi. Unga ko‘ra, optimist salbiy hodisalarni tashqi, beqaror sabablarga bog‘lasa, pessimist ularni ichki, barqaror sabablarga bog‘laydi.

Tadqiqotda, O‘zbekiston sharoitida ijtimoiy va individual optimizmni shakllantirishda milliy ong, madaniyat, hayot tarzi va urbanizatsiya jarayoni kabi ijtimoiy omillarning o‘rni ko‘rsatib berildi.

Milliy psixologiya, milliy xarakter va milliy ong madaniyat orqali hayot tarziga ta’sir etuvchi bog‘lovchi bo‘g‘inlardir. Insonparvar hayot tarzining o‘ziga xos xususiyatlari eng aniq madaniyat sohasida namoyon bo‘ladi.

O‘zbek oilalariga xos bo‘lgan yuqori darajadagi oilaviy bog‘lanish va «mahallachilik» ijobiy an’analari nikoh mustahkamligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Biroq, ayrim an’anaviy cheklovlar va o‘tmish sarqitlari ayollarning jamiyatdagi rolini to‘liq anglashga to’siq bo‘lishi mumkin. Urbanizatsiya jarayoni ijtimoiy optimizmning yuksak (dialektik-materialistik) shakllarini ommaviylashtirish uchun muhim omil sifatida ko‘riladi, chunki shahar rivojlanish turi nisbatan katta emansipatsiyani (ozodlikni) ifodalaydi.

O‘zbekiston mustaqilligining qo‘lga kiritilishi umumiy axloqiy-etik muhitni yaxshilashda va ommaviy ongda optimistik yondashuvlarni mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etdi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, optimizmning ijtimoiy va individual asoslari jamiyatdagi ijobiy o‘zgarishlar, milliy-madaniy xususiyatlarning insonparvar taraqqiyotga yo‘naltirilgan yaqinlashuvi va shaxs faoliyatining maqsadli tartibga solinishi orqali mustahkamlanadi, bu esa optimistik yondashuvlarning yanada universallashtirishiga olib keladi. Bu optimizmning hayot tarzi kategoriyasi bilan bog‘liqligi gnoseologik, metodologik va amaliy jihatdan samarali ekanini ko‘rsatadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Батулин, Н. А. (2022). Педагогические ресурсы формирования оптимистического мировоззрения студентов в современном вузе.
2. Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2014). Dispositional optimism. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(6), 295–300.
3. Leibniz, G. W. (1710). *Essais de Théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal*.
4. McKenna, M. (2025). Pessimism and optimism in non-ideal inquiry epistemology. *Edinburgh Research Explorer*.
5. *Optimism and Pessimism* (2025). Encyclopedia.com.
6. Peterson, C., Seligman, M. E. P., & Vaillant, G. E. (1988). Pessimistic explanatory style is a risk factor for physical illness: A thirty-five-year study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(1), 23–27.

7. Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). Dispositional Optimism: Conceptualization and Measurement. *The Neural Basis of Optimism and Pessimism*.
8. Schopenhauer, A. (1819). *Die Welt als Wille und Vorstellung*.
9. Seligman, M. E. P. (1991). *Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life*—Pocket Books.
10. Weber, H., Vollmann, M., & Renner, B. (2009). The Spirited, the Observant, and the Disheartened: Social Concepts of Optimism, Realism, and Pessimism.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).